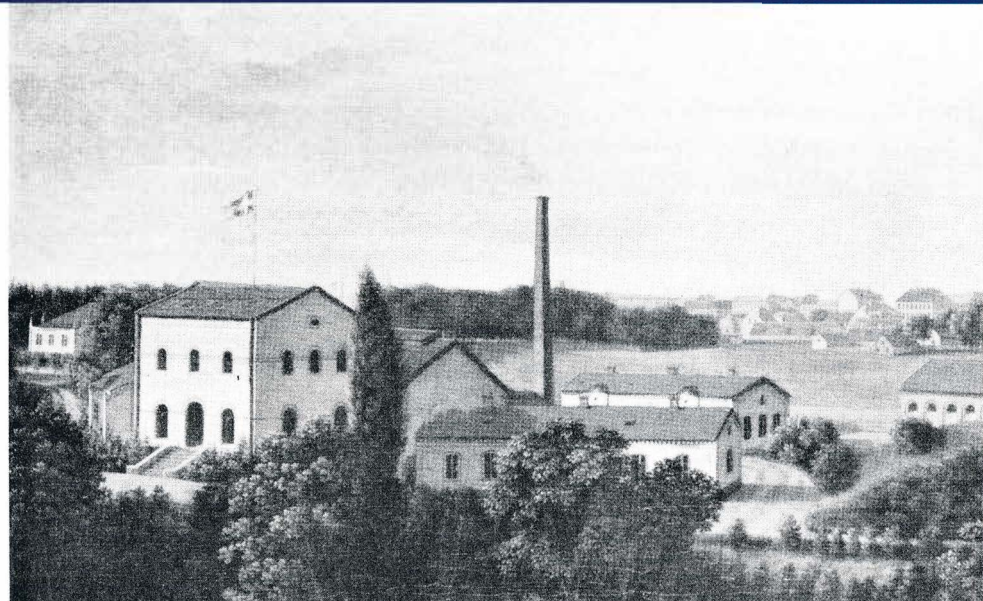

Københavns vækst og borgernes behov for rent vand

Kolera og frisk vand

Juni 1853 udbrød der koleraepidemi i København. Sygdommen hærgede også i andre europæiske byer. Det var den nye tids pest. Koleraen startede i Indien i 1846, og de næste 16 år nåede den de fleste europæiske byer. Da sygdommen kom til København, vidste Borgerrepræsentationen godt, at koleraen spredte sig p.g.a. mangel på rent vand, dårlig hygiejne og utilstrækkelig kloakering. Derfor ramte sygdommen også hårdest i de tættest befolkede dele af byen, Nørrebro og Vesterbro. I løbet af sommeren blev 7219 mennesker syge. De 4737 døde. Man nåede helt hen til oktober, før sygdommen klingede ud. Behandling var ikke mulig, men man flyttede raske beboere fra de mest truede kvarterer til telte uden for voldene for at undgå smitte. Københavns befolkningstal var på det tidspunkt ca. 130.000. Sammenlignet med de ofre pesten tidligere havde krævet, var dødstallet ikke højt. Disse epidemier lå dog nogen tid tilbage, og tabene føltes i samtiden store.

Koleraen gav anledning til, at man fra offentlig side over de kommende år for alvor tog fat på at forbedre de

Lige uden for Vestervold blev det første vandværk anlagt. Ved hjælp af dampmaskiner pumpede det vand ind til København. Vandet kom fra Harrestrup å og blev ledt til St. Jørgens sø.

hygiejniske forhold i København. Det var lægen Emil Hornemann, der stod i spidsen for disse initiativer. Han havde allerede i 1850 forelagt Københavns Borgerrepræsentation en engelsk rapport om en koleraepidemi, og han forudså, at med den forfatning Københavns kloak, vandforsyning og

renovation var i vilde en tilsvarende epidemi kunne bryde ud i København.

Magistraten havde gennem århundreder haft ansvaret for borgernes sundhed og hygiejne. Det havde bl.a. givet sig udslag i offentlig regulering af torvehandel herunder salg af

Disse mænd var med til at bygge Thorsbro.

Københavns Vandforsynings ingeniør foretog mange borer.

kød og bestemmelser for, hvor slagtinger måtte foretages. Man vidste, at det var væsentligt, at adskille affald og møddinger fra frisk vand. Man var også klar over, at uhumske boliger kunne føre sygdom med sig. Netop som koleraepidemien brød ud vedtog Borgerrepræsentationen den 13. juni 1853 en ny kloakplan. Fra 1850'erne anlagde man under gaderne kloaksystemer, der via lange rør førte spildevand langt ud i Øresund. Systemet var forbundet med indførelse af vandklosetter. Tidligere havde natmændene sørget for bortskaffelse af de fyldte latriner på en ikke hygiejnisk måde.

Den hidtidige vandforsyning til København kom bl.a. fra overfladevand fra Damhussøen. Denne blev suppleret med vand ledt til søen fra Harrestrup å. Man brugte udhulede træstammer til at lede vandet. Det havde gennem tiden været af meget skiftende kvalitet, ildelugtende og med druknede mus og andet uvedkommende i vandet. Der blev med de voksende byer brug for en radikal anderledes løsning på vandforsyningsproblemet. I Odense anlagde man i 1853 et vandværk baseret på naturlige kilder og borer. Efter en filtrering kunne vandet pumpes ud til borgerne.

Det samme skete i København. Her vedtog man i 1853 en helt ny

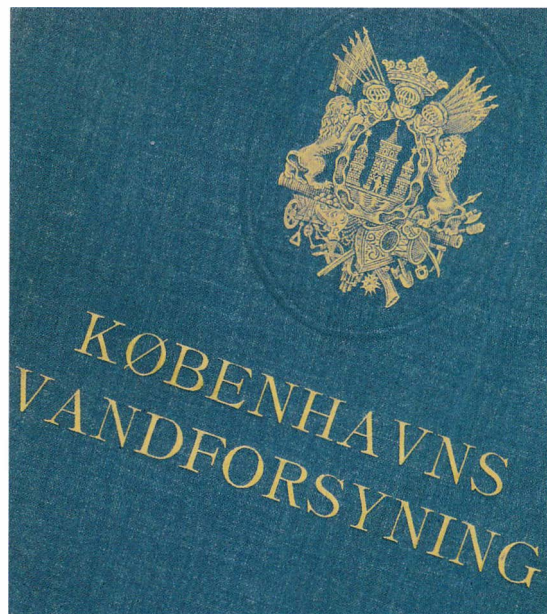
vandforsyningsplan. Det var især vandinspektør L.A. Colding, der udtænkte planen. Den blev gennemgået af den engelske ingeniør Sir James Simpson og vedtaget i Borgerrepræsentation. Det betød, at man etablerede Københavns Vandforsyning den 9. august 1859. Vandforsyningsarbejde var naturligt forbundet med kloakeringsplaner og den almene hygiejnestandard samt gasforsyningen. Diskussionerne handlede meget om at grave kloakledninger og gasrør ned på samme tid.

Man afsøgte vandforsyningsmuligheder uden for byen, oprensede St. Jørgensø og Damhussøen for at udnytte overfladevandet på en bedre måde. Vandet blev ført til Vester Farimagsgade, hvor man anlagde et vandværk i 1859. Det kom senere til at hedde Axeltorv, og vandværket kaldes Pumpehuset. Herfra føres vandet videre ad jernrør til bl.a. Christianshavn. Anlæggelsen af ny vandforsyning var med til at gøre København til en stor byggeplads. Frem mod århundredskiftet steg befolkningstallet betragteligt, og byen sprængte sine gamle rammer. Voldene faldt, og København fik anlagt boulevarder efter parisisk inspiration samt udbygget et forsyningsnet på højde med andre europæiske byer.

Vandforbruget

I årene frem til århundredskiftet steg vandforbruget fra ca. 2,5 millioner m³ til ca. 11 millioner m³ pr år. Det var ikke nok at pumpe vand ind fra Harrestrup å, derfor begyndte man også at lave borer for at skaffe vand. Efter nogen tid erhvervede man Søndersø, hvorfra overfladevand blev ført ind til byen. Fra starten var det en blanding af overfladevand og grundvand, som blev benyttet. Overfladevandet havde dog en ringe kvalitet, og det ville man gerne væk fra. Ved Søndersø viste det sig ved prøveboringer i 1884, at der fandtes meget rige grundvandsforekomster. Dette vand begyndte man at pumpe ind, således at man i 1893 kunne opgive brugen af overfladevand. I København har man siden århundredskiftet kunnet anvende vandet i hannerne til drikkevand. Det har derfor været en meget fremsynet plan for en voksende storby, der udtænkte af vandinspektør L.A. Colding i 1850'erne.

Københavns Vandforsyning måtte til stadighed øge mængden af indvundet vand. Det blev bl.a. nødvendigt, da Kommunen indlemmede Valby, Brønshøj og Sundby, og man indgik aftale om at levere vand til Frederiksberg Kommune. Det generelle vandforbrug steg også, fordi Københavns befolkningstal i perioden 1860

Ved jubilæer har Københavns vandforsyning altid udgivet bøger om forsyningens historie.

til 1909 steg fra 155.000 til 450.000, og borgerne øgede deres vandforbrug. Industrien anvendte også vand og forbruget steg frem til 1939 til ca. 56 millioner m³ pr år. Det var en femdobling siden århundredskiftet.

Københavns indbyggertal kulminerede i 1950 med ca. 765.000 indbyggere. Efter en nedgang i vandforbruget under 2. verdenskrig steg dette frem til 1959 til 65 millioner m³. Hidtil havde leverancer til omegnskommuner kun ligget på omkring 0,5 m³. Dette steg nu til 11 millioner m³ pr år. Med byudviklingen steg forbruget frem til 1972 til ca. 100 millioner m³ pr år. Dette høje forbrug stoppede dog brat med energikrisen i 1973 og faldt med de følgende års økonomiske nedgang til omkring 90 millioner m³ pr år. Med øget opmærksomhed på miljøet er forbruget i dag faldet til omkring 62 millioner m³ pr år.

Københavns Vandforsynings opgave er at levere frisk vand til borgerne. Denne opgave har været sikret gennem lovgivning siden 1857, men i 1926 vedtog man en lov, der sikrede, at vand i undergrunden blev nationaliseret, hvor grundejere med egne borerer fortsat kunne indvinde vand til eget forbrug på egen grund. Loven gav mulighed for at erhverve ejendomme til vandforsyningsformål, og mulighed for at kunne sikre beskyt-

Støbejernsledningerne forbandt Thorsbro med København.

telse af grundvandet mod forurening.

Det var også derfor, Vandforsyningen i 1919 erhvervede Torslunde fattiggård. Her ligger kalken blottet. Ved revnedannelse kan vand og andet trænge ned til grundvandet og muligvis forgifte det. I 1928 blev bygningen og en del af arealet solgt igen med strenge servitutter, men selve kalkgraven blev på Københavns Vandforsynings hænder.

Loven af 1926 var så fremsynet, at den blev anvendt frem til 1970. Københavns Vandforsyning følger tæt

den øvrige samfundsudvikling ikke mindst inden for miljø- og naturbeskyttelsesområdet, der både dækker over hensyntagen til vandets kvalitet, og til at man ikke ødelægger naturområder. Der sker løbende justeringer. Historiske forsyningsinstitutioner med etablerede navne slås i vor tid sammen. I 1998 blev Københavns Vandforsyning og Afløbskontoret slået sammen til Københavns Vand. Siden marts 2001 er vandforsyningen en del af Københavns Energi.